

سینمای دفاع مقدس؛ نگاهی از برون

مجموعه مقالات پژوهشی منتشر شده در خارج از کشور،
درباره‌ی سینمای دفاع مقدس

گردآوری مقالات: محمد خزاعی
ترجمه‌ی محمد معماریان

نشر ساقی، ۱۳۶۹/۲۷۱

خزاعی، محمد، ۱۳۵۶-

سینمای دفاع مقدس؛ نگاهی از برون: مجموعه مقالات پژوهشی
منتشر شده در خارج از کشور، درباره‌ی سینمای دفاع مقدس /
گردآوری مقالات: محمد خزاعی، ترجمه‌ی محمد معاریان. تهران:
ساقی، چاپ اول: ۱۳۹۳، ۲۰۰ ص.

ISBN 978-600-6128-57-3

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. فیلم‌های جنگی - - ایران، ۲. جنگ ایران و عراق، ۱۳۶۷، ۱۳۵۹ -
- سینما و جنگ، ۳. جنگ ایران و عراق، ۱۳۶۷، ۱۳۵۹ - - مقاله‌ها و
خطابه‌ها، ۴. معاریان، محمد، ۱۳۶۰ - (مترجم).

۳۳۶۵۸۷۷۹۱

۹۴/ج ۱۹۹۵/۴ PN

۱۳۹۳

۳۵۹۹۰۵۸

کتاب‌شناسی ملی

با همکاری
جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم مقاومت

سینمای دفاع مقدس؛ راه‌های برین

گردآوری مقالات: محمدعلی محمدی

ترجمه: محمد معتمدی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۳، شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

ویراستار: حسین افشار، طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

ناظر چاپ: حمید علی محمدی

شابک: ۳-۵۷-۶۱۲۸-۶۰۰-۹۷۸، قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال

حقوق چاپ و نشر برای نشر ساقی محفوظ است. تلفن: ۸۸۰۹۷۴۸

نشانی: میدان فردوسی، سپید قرنی، شهید فلاح‌پور، شماره‌ی ۴

فهرس

۹	مقدمه
۱۳	درباره‌ی نویسندگان
۱۷	ایمان چگونه در جبهه فراموشی و نزد آشاگر تلویزیون ...
۱۸	حقیقت: کاری منحصربه‌فرد بر مبنای آثار آوینی
۲۰	معماری حقیقت
۲۰	حقیقت در میان سایر مستندهای جنگ
۲۲	یک ابزار سینماتوگرافیک بر مبنای رسانه تصویری
۲۴	تدوین و بازگشت‌پذیری زمان
۲۶	فرم شاعرانه: مؤلفه‌ای مهم در رسانه‌گری
۲۹	جمع‌بندی: حقیقت یا سینمایی عارفانه؟

۳۱	تیراندازی سربازان و تصویرسازی فیلم‌سازان ...
۳۱	فیلم‌برداری از ایمان
۳۷	ابعاد عارفانه‌ی فیلم‌برداری از ایمان
۴۳	واقعی نگه داشتن فیلم
۴۷	تکنیک: فراقینی واقعیت یا واقعیت فراقکن؟ ...

زبان و نمادهای جنگ در فیلم‌های ابراهیم حاتمی کیا ۸۷

زیبایی‌شناسی، تکنیک‌ها و فناوری رزم در فیلم‌های جنگی ... ۱۰۵

درباره‌ی ژانر ۱۰۵

پیشینه‌ی سینمای جنگ ۱۰۷

پیشینه‌ی فناوریانه ۱۰۸

شکل‌گیری یک ژانر جدید: بازه‌ی جنگ ۱۰۹

فیلم‌های پس از جنگ ۱۱۵

آثار [تجربه‌ی] کار مستند ۱۲۲

فوری‌های رزم ۱۲۳

نتیجه‌ی ۱۲۹

پویه‌ای و تاریخچه و چالش‌ها ۱۳۵

فیلم‌های جنگی ایرانی: بررسی و تبلیغات ۱۳۹

سینمای جنگ ایران: هنر یادآوری ۱۴۷

از زندگی، عشق و جنگ ۱۴۸

معرفی دفاع مقدس ۱۵۲

تازگی عشق ۱۵۴

خشونت به مثابه‌ی یک کنش جنسیت‌محور ۱۵۶

یادبودسازی از خشونت ۱۵۹

از سینمای نوظهور جنگ چه می‌توان آموخت ۱۶۰

آخرین نکات ۱۶۲

مانیفست شهادت: شباهت‌ها و تفاوت‌های روایت فتح آوینی ... ۱۶۴

تصاویر زنان در سینمای جنگ ایران: دشواری‌های بازنمایی ... ۱۸۳

مقدمه

اگرچه سینمای ایران پس از انقلاب اسلامی در جشنواره‌ها، محافل هنری، مجامع فرهنگی و دانشگاهی جهان موقعیت شناخته‌شده و جایگاهی تثبیت‌شده پیدا کرد، اما آنچه به‌عنوان «سینمای نوین ایران» در محافل و مجامع مطرح شد، هیچ‌گاه آینه‌ی تمام‌نمایی از سینمای ایران نبود. در واقع، اغلب گونه‌ی خاصی از آثار سینمای ایران، با گرایش‌های فرمی و مضمونی خاص، فرصت و مجال عرضه شدن در صحنه‌ی بین‌المللی را یافته است. در این میان، یکی از گونه‌های سینمایی که اتفاقاً با نظر به سابقه‌ی تاریخی سینمای ایران، پدیدگی در حقیقت، «نوظهور» و امر به‌واقع «نوین» در این سینما محسوب می‌شود، مربوط به مدارهای فراملی توزیع یا نمایش سینما باز مانده و طبعاً در کانون توجه مطالعات و پژوهش‌های فرهنگی و سینمایی نیز قرار نمی‌گرفتند. یکی از این گونه‌ها به حاشیه رانده‌شده و نادیده انگاشته، «سینمای دفاع مقدس» بود. تصویری که در غرب از «سینمای ملی ایران» در ادبیات دانشگاهی سینما و گفتمان منتقدان شکل می‌گرفت، کمتر نشانی از «سینمای دفاع مقدس» یا اشارتی به آن داشت. این در حالی بود که به باور بسیاری از منتقدان سینمایی و کارشناسان فرهنگی داخلی،

این گونه‌ی سینمایی یکی از اصیل‌ترین و پررونق‌ترین ژانرهای سینمای ایران در سه دهه‌ی اخیر بوده است.

در سال‌های اخیر، هرچند هنوز باب بیشتر جشنواره‌های غربی به روی «سینمای دفاع مقدس» ما باز نشده است، اما گام‌هایی در جهت مطالعه و پژوهش در مورد این سینما و تحلیل آثار فیلم‌سازان شاخص برداشته شده است. در این میان، علاوه بر محدود پژوهش‌گرهای غربی که کاملاً تخصصی به مطالعه‌ی این موضوع پرداخته‌اند، برخی از استادان و پژوهش‌گرهای ایرانی دانشگاه‌های خارج و داخل نیز سهم قابل توجهی داشته‌اند. پژوهش‌گرهایی که تا کنون در این عرصه گام برداشته‌اند، اغلب رویکردی میان‌رشته‌ای داشته و با استفاده از نظریه‌ها و روش‌های مختلفی از منظر رشته‌هایی چون مطالعات فیلم، مطالعات رسانه، مطالعات فرهنگی، انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی به تحلیل سینمای دفاع مقدس پرداخته‌اند.

اگرچه تعداد کتاب‌ها و مقالات پژوهشی که در این موضوع در خارج از کشور منتشر شده، هنوز به نسبت مطالعاتی که به دیگر بخش‌های سینمای ایران، به‌ویژه بخش «جشنواره‌ای» پرداخته‌اند، اندک و ناچیز است، اما توجه به همین آثار نیز به دلایل مختلفی حائز اهمیت است. از این رو، ترجمه و انتشار مجموعه‌ای از این مقالات در قالب کتاب حاضر در دستور کار کمیته‌ی علمی پژوهشی سیزدهمین جشنواره‌ی بین‌المللی فیلم مقاومت قرار گرفت.

این مقالات نشان می‌دهد که برخلاف تصور موجود در برخی محافل هنری، روشنفکری و دانشگاهی ما، این‌گونه نیست که فقط گونه‌ی تاریخی از سینمای ایران واجد ارزش مطالعه و پژوهش دانشگاهی باشند. متأسفانه این تصور نادرست باعث شده که حتی در داخل کشور نیز تعداد مطالعات و پژوهش‌های جدی در حوزه‌ی سینمای دفاع مقدس محدود و اندک باشد. در واقع، راه‌اندازی کمیته‌ی علمی پژوهشی در سیزدهمین جشنواره‌ی فیلم مقاومت و برگزاری نخستین همایش علمی سینمای مقاومت در سال جاری، اقداماتی در راستای

گسترش فعالیت علمی و پژوهشی در حوزه‌ی سینمای انقلاب اسلامی و سینمای دفاع مقدس بود. بی‌گمان بدون تولید فکر، پژوهش و نظریه‌پردازی، این سینما افقی روشن و چشم‌اندازی درخشان نخواهد داشت.

از سوی دیگر، با توجه به رویکردهای نظری و روش‌شناختی جدیدی که در مطالعات و تحلیل فیلم به مثابه‌ی متن در محافل دانشگاهی جهان رایج است، این مقالات که اغلب با استفاده از چنین رویکردهایی به تحلیل آثار سینمایی پرداخته‌اند، می‌تواند زمینه‌ی آشنایی و شناخت بیشتر پژوهش‌گرها با کارکرد چنین رویکردهای روش‌هایی و همچنین نقد و ارزیابی آن‌ها را فراهم کند. روشن است که مطالعات نظری بعضی تحلیل‌های ارائه‌شده در این مقالات ممکن است از دیدگاه آنان و پژوهش‌گرهای ما قابل نقد باشد. در برخی موارد، به علت نوع نگاه نویسنده یا ایرادات نادرست، تحلیل‌های ارائه‌شده آن‌قدر دور از واقعیت است که در بررسی، نقد آن‌ها مطالبی بیان شده است، اما طبعاً نقد و بررسی بن‌مایه‌های نظری و روش‌شناختی این مقالات از این مقالات مجال دیگری می‌طلبد. در واقع، به نظر می‌رسد که این مجموعه از منظری «بیرونی» به مطالعه‌ی سینمای دفاع مقدس پرداخته‌اند. مفهوم «بیرون» در اینجا بیش از آنکه به موقعیت جغرافیایی نویسندگان مقالات مربوط گردد، ناظر به جایگاه نظری و ایدئولوژیک آن‌ها در نسبت با گفتمان حزب اسلامی و دفاع مقدس است. اما اطلاع و آگاهی استادان و پژوهش‌گرها و حتی سینماگران داخل کشور از این مطالعات و تحلیل‌ها از جهات مختلفی می‌تواند مفید باشد. البته باید انیم آثار فرهنگی و هنری تولیدشده در داخل کشور، از یک منظر علمی و روش‌شناختی تحلیل و تفسیر می‌شوند و چه زوایا و ابعادی از آن‌ها برجسته شده است. مواردی نادیده گرفته می‌شوند، می‌تواند شناخت ما را از گفتمان‌های حاکم بر میدان فرهنگ و هنر در صحنه‌ی بین‌المللی افزایش داده و در تعیین راهبردهای حضور در این میدان و مواجهه با محصولات فرهنگی دیگران، راهنما و روش‌نگر باشد. در ضمن، توجه به این مقالات نشان می‌دهد که اگر پژوهش‌گرهای داخلی

از نگاهی درونی به مطالعه و تحقیق در مورد آثار فرهنگی و هنری بومی نبرداخته و نتایج کار خود را به زبان علمی روز در مجلات علمی و کتب دانشگاهی جهان منتشر نکنند، طبعاً دیگران از نگاهی بیرونی به این عرصه ورود کرده و این خلأ را پر خواهند کرد. البته تلاش و کوشش علمی برخی از نویسندگان مقالات حاضر در گردآوری اطلاعات مربوط به سینمای دفاع مقدس و معرفی یک بخش ناگفته از تاریخ سینمای ایران به مخاطبان بین‌المللی فی‌نفسه و فارغ از ارزیابی ما درباره‌ی نوع نگاه آن‌ها، قابل توجه و تقدیر است و امید است که این نگاه من پزوهش‌گرهای داخلی به تحقیق جدی و تکاپوی علمی در این عرصه تیرگذار باشد.

در پایان، بسم است از زحمات آقایان دکتر شهاب اسفندیاری، مدیر کمیته‌ی علمی - پژوهشی - هنری، آقایان محمد معماریان، مترجم مقالات، و همچنین جناب آقای ...، مدیر محترم انتشارات ساقی و همکاران پرتلاش ایشان سپاس‌گزاری کنیم که زمینه‌ی انتشار کتاب را، با فرصتی محدود، فراهم کردند.

محمد خزاعی

مهرماه ۱۳۹۳